

Marton Péter

A hibrid hadviselés előfordulásának feltételeiről

A tanulmány arra tesz kísérletet, hogy felállítsa a hibrid hadviselés legvalószínűbb elképzelhető eseteinek – értsd: ezek kiválasztódásának – elméletét. A cél tehát annak azonosítása, hogy a világ országainak különféle kombinációiból kialakítható „diádok” (országpárosok) közül melyek viszonylatában képzelhető el a hibrid hadviselés előfordulása nagyobb valószínűséggel (akár egyoldalúan, akár kölcsönösen). Az alábbiakban e célból vizsgált kontextuális változók köre a politikai rendszer jellegére, a média rendszerszerű és működésbeli sajátosságaira, az alkalmazó és az elszenvedő (és potenciálisan egyéb, meghatározó szereplők) közötti gazdasági kapcsolatok természetére, a kulturális közelség szerepére, a beavatkozást megelőzően az elszenvedő területén esetlegesen fennálló politikai instabilitás (államkudarc) jelentőségére, illetve a hibrid háború kérdéséről folyó diskurzus ismertetőjegyeire terjed ki.

Kulcsszavak: hibrid háború, média, médiarendszerek, politikai rendszer, demokrácia, autokrácia, kulturális közelség, gazdasági függőség

Marton Péter: Ripeness Conditions for the Occurrence of Hybrid Warfare

This article sets out to build up a theory of hybrid war in the sense of identifying the ripeness conditions that set apart the really plausible cases from the broader set of possible cases. The aim is thus to develop an understanding of the selection mechanisms by which certain dyads of countries, out of all conceivable dyads, may be especially likely to see the occurrence of hybrid war (either used unilaterally or mutually by both members of a dyad). The contextual variables that are expected to interact in this sense, and are therefore studied in this article, include: the type of political system, systemic and operational peculiarities of the media, the nature of economic relations between user and target (and potentially other third parties), cultural proximity, prior political instability in the area of the target, and prior and existing discourse on hybrid war itself.

Keywords: hybrid warfare, media, media systems, political systems, democracy, autocracy, cultural proximity, economic dependence

Bevezetés

A tanulmány arra tesz kísérletet, hogy felállítsa a hibrid hadviselés legvalószínűbb elképzelhető eseteinek – értsd: ezek kiválasztódásának – elméletét. A cél tehát annak azonosítása, hogy a világ országainak különféle kombinációiból kialakítható „diádok” (országpárosok) közül melyek viszonylatában képzelhető el a hibrid hadviselés előfordulása nagyobb valószínűséggel (akár egyoldalúan, akár kölcsönösen, azaz mindkét érintett fél által). Az alábbiakban e célból vizsgált kontextuális változók köre a politikai rendszer jellegére, a média rendszerszerű és működésbeli sajátosságaira, az alkalmazó és az elszenvedő

(és potenciálisan egyéb, meghatározó szereplők) közötti gazdasági kapcsolatok természetére, a kulturális közelség szerepére, a beavatkozást megelőzően az elszenvedő területén esetlegesen fennálló politikai instabilitás (államkudarc) jelentőségére, illetve a hibrid háború kérdéséről folyó diskurzus ismertetőjegyeire terjed ki.

Jelen tanulmány meghatározásában a „hibrid háború” kifejezés nagyrészt indirekt, korlátozott, többnyire letagadható formában folytatott hadviselésre utal az alkalmazó szereplő által az elszenvedő fél ellenében úgy, hogy közben a katonai eszközök burkolt használatát különféle nem katonai eszközök koordinált alkalmazása egészíti ki.

A politikai rendszer szerepe

Szinte kizárt, hogy egy állam külpolitikai magatartása teljesen egybeessen a hivatalosan deklarált külpolitikájával. eltérés a kettő között lehetséges a véletlen folytán – úgymond balesetszerűen – és szándékosan is. Az utóbbi eshetőség – tehát amikor a tényleges külpolitikai cselekvés *stratégiai okokból* nem vág egybe a szavakban kifejezett tervekkel és szándékokkal – a demokratikus és az autokratikus politikai rendszerekben egyaránt elképzelhető, eltérő okokból és eltérő körülmények között.

A demokráciák esetében azért, mert van ki előtt titkot tartani: autonóm módon működő média, a demokratikus versenyben érdemi esélyekkel részt vevő ellenzék, illetve a közvéleményt megmozgatni képes civil szervezetek. Az autokráciák esetében pedig azért, mert titkokat megőrizniük relatíve könnyű – kevesebben igyekeznek azokat feltárni, és rendkívüli eszközökkel és módszerekkel is meg lehet azokat védeni.

Ennek azért van jelentősége, mert a hibrid háború fentebb jelzett definíciójából következően a hibrid hadviselésnek szükségszerű eleme a titoktartás bizonyos cselekményekkel összefüggésben. Ezek kapcsán ugyanis legalább a minimális letagadhatóságot fenn kellhet tartani.

Hibrid háborúk részeként sor kerülhet például célzott likvidálásokra, illetve egyéb, a meghatározó jogi (nemzetközi jogi, így például humanitárius vagy emberi jogi) normákkal össze nem egyeztethető katonai akciókra. Ilyen cselekményekért nyíltan vállalni a felelősséget e normák nyilvános megkérdőjelezésével ér fel, amire többnyire a nem demokratikus rendszerek sem készek.

Amennyiben egy demokratikus politikai rendszer vesz részt ilyesmiben, még ha mindez burkoltan történik is, ennek hátterében szükséges lehet, hogy legalább egy szűkebb, a döntéshozatal szempontjából kritikus kör esetében adott legyen a meggyőződés, miszerint az alapvető normák áthágása mindenképpen szükséges. Nem árt ugyanakkor, ha széles tömegek szintjén, akár kifejezetten az éppen hatalmon lévő politikai erő választóinak diskurzusában is domináns pozíciót élveznek az ezzel egybevágó gondolatok. (A gazdasági hadviselés, így például a szankciók vagy offenzív jellegű kiberműveletek eredményeként az emberi szenvedés és nélkülözés jóval közvettebb módon áll csak elő, így ezek hátterében nem feltétlenül szükséges hasonló meggyőződés.)

Ugyanakkor mind a demokráciák, mind az autokráciák kategóriája további elemekre bontható különféle osztályozások alapján. Egyes feltételezések szerint például a parlamentáris rendszerek, azon belül is az arányos képviselő elvére épülő rendszerek – ahol

tehát valószínűbb a koalíciós kormányzás rendszeres előfordulása – kevésbé hajlamosak a katonai erő alkalmazására, illetve szigorúbb megkötésekkel korlátozzák azt, amennyiben arra mégis sor kerül.¹ Ennek megfelelően hibrid háborúkra inkább az olyan prezidenciális rendszerek részéről számíthatunk, ahol legalább bizonyos esetekben, bizonyos feltételek fennállásának esetén² a végrehajtó hatalom birtokosai (a vezető döntéshozó és kabinetje) nagyfokú autonómiával járhatnak el a külpolitikában.

Az autokráciák, vagy tágabban: a nem demokratikus rendszerek esetében a kérdés az, hogy *hol* összpontosul a tényleges hatalom. Ha a katonaságban, ez a katonai erő külső használata szempontjából nem ad egyértelmű előrejelzést. Elképzelhető azonban, hogy a haderő a presztízse szempontjából – és a katonai vezetés legitimitásának tekintetében – szerencsésnek ítéltet egy katonai vállalkozást, ez pedig kalandor külpolitikához vezethet, akár figyelemelterelő céllal is, például a sikertelen gazdaságpolitikával vagy az állami korrupcióval és egyéb botrányokkal összefüggésben. Ugyancsak elképzelhető, hogy egy bizonyos konfliktusban részt vállalni a hadsereg számára bátorság- vagy becületpróba lehet, a konfliktus elkerülése pedig ebből adódóan az értékeivel nehezen összeegyeztethetőnek tűnhet.³ Ez utóbbi eshetőség akár egy erősebb ellenfélnek a zaklatását és/vagy provokálását ösztönözheti – például hibrid háborús eszközökkel.

Amennyiben egy politikai párt a meghatározó erő birtokosa, úgy ennek ideológiája lesz a kritikus változó, amelynek hatására egy konfliktusban részt vállalni a következetesség alapvető mércéjévé válhat.

Sajátos lehetőség az arab világból ismert jelenség, a „*mukhabarat*-rendszerek” esete, ahol lényegében az állami biztonsági szervek gyakorolják a tényleges hatalmat: vagy „mélyállamként”, tehát a formális politikai vezetők által nem (vagy nehezen) figyelmen kívül hagyható vétójátékosként,⁴ vagy közvetlenül, eggyé válva a fennálló rezsimmel. Logikusnak tűnhet a feltevés, hogy ilyenkor a katonaság uralmának egy változatáról van szó, valójában azonban a klasszikus katonai rezsimtől jelentős eltérések adódhatnak. Példa erre többek között az arab országokban előforduló modell, ahol a haderő belső fenyegetések elleni szerepe jelentősebb lehet, mint a védelmi funkciója.⁵

Példa lehet a nem kompetitív demokratikus (kvázi demokratikus) és az autokratikus ismérvek elegyét mutató orosz eset is, ahol az „erőintézmények” képviselői ülnek a hata-

¹ Stephen M. SAIDEMAN – David P. AUERSWALD: Comparing Caveats: Understanding the Sources of National Restrictions upon NATO's Mission in Afghanistan, *International Studies Quarterly*, 56. évf., 2012/1, 67–84. o.

² Scott LADEUR: *Obama and the New START Treaty: The Politics of Ratification*, Paper presented at the International Studies Association's 2012 Annual Conference, 2012. 04. 01., 2. o.; Michael KREPON – Dan CALDWELL (eds.): *The Politics of Arms Control Treaty Ratification*, St. Martin's Press, New York, 1991, 462. o. Az amerikai esetre vonatkozóan mindkét forrás elsődlegesnek tekinti az elnök pillanatnyi népszerűségének jelentőségét, mint az elnök mozgásterét meghatározó tényezőt.

³ A két említett tényező keveréke érvényesülhetett például Argentína esetében, a falklandi konfliktusban, amikor a katonai vezetés a szigetek (spanyol nevükön *Las Malvinas*) megszállása mellett döntött. Carlos J. MONETA: *The Malvinas Conflict: Analyzing the Argentine Military Regime's Decision-Making Process*. In: Heraldo MUÑOZ – Joseph S. TULCHIN (eds.): *Latin American Nations in World Politics*, Westview Press, Boulder, 1984; Jason McCCLURE: *The Falklands War: Causes and Lessons*, *Strategic Insights*, 3. évf., 2004/11, 8–9. o.

⁴ Ezzel kapcsolatban lásd: Vincent GARNIER-SALVI: *Is the Deep State the main obstacle to the Nahda?* *Cojourn*, 2. évf., 2017/2–3, 68–75. o.; Jean-Pierre FILIU: *Mamelouks modernes, mafias sécuritaires et djihadistes*, [online], 2015. 09. 09. *Revue Orient*, XXI. évf. Forrás: Orientxxi.info [2018. 03. 02.].

⁵ Steven HEYDEMANN: *War, Institutions, and Social Change in the Middle East*. In: Steven HEYDEMANN (eds.): *War, Institutions, and Social Change in the Middle East*, University of California Press, Berkeley – Los Angeles, 2000, 1–30. o.

lomban, illetve elsősorban ennek a körnek a képviselői játszanak meghatározó szerepet a stratégiai döntéshozatalban.⁶

Ha a titokkezelés jelentőségéből indulunk ki a hibrid háborúk kontextusában, annak tekintetében a titkosszolgálatok dominálta politikai rendszerek kategóriája (tehát amikor a konspiratív működésű szervezetek kezében összpontosul a hatalom) különösen érdekes lehet.

Végezetül tanulságos lehet a politikai rendszer változó jelentőségére utalni nemcsak az alkalmazó, hanem a hibrid hadviselést elszenvedő országokkal összefüggésben is.

Az alkalmazó ország más típusú lehetőségekre építhet a demokráciák és az autokráciák esetében. Egy demokrácia esetében a politikai polarizáció felerősítésével, populista és zavarkeltő, szélsőséges erők egyidejű szponzorálásával lehet látványos eredményeket elérni. Az autokráciáknál a kiaknázható törésvonalak rejtettek lehetnek,⁷ és kihasználásukhoz a legbelső körök intrikáinak felderítése lehet szükséges – máskor elnyomott kisebbségek lázadásához adódhat lehetőség támogatást, erőforrásokat vagy eszközöket biztosítani egy ilyen rezsim ellenében.

A média jellege

A hibrid háborúk előfordulásának valószínűségét illetően a médianak mint változónak mind a médiarendszerek természetéből,⁸ mind a történelmileg folyamatosan fejlődő médiaorgánumok és -csatornák jellegéből következően lehet szerepe.

Ahhoz, hogy mára információs háborúról és hadviselésről beszélhessünk, értelemszerűen szükség volt arra a technológiai fejlődésre, amely lehetővé tette a hatalmat birtoklók számára nemkívánatos gondolatok (és információk) tömeges terjesztését a területükön idegen hatalmak és egyéb külső szereplők által.

Gyorsan belátható e fejlődés jelentősége, ha végigtekintünk a meghatározó fejleményeken a „Gutenberg-galaxis” létrejöttétől, azaz a nyomtatás megjelenésével összekapcsolható szerény kezdetektől a sugárzott média (vagyis a rádió és a televízió) elterjedéséig, minek kapcsán a nemzetközi kapcsolatok teoretikusa, Herz is megállapította valaha (már az 1950-es évek során), hogy ez a más országokkal billiárdgolyók módjára ütköző, „kemény héjazatú államoknak” (angolul: *hard-shell state*) a képzetét idejétmúlttá teszi.⁹ Fontos mérföldkő volt e folyamat során Bismarck manipulációja az emsi távirat ügyében, ahol is a porosz kancellár a távíró révén a francia közvéleményt gyorsan tájékoztató *Havas* hírügynökség jelenlétét használta fel egy háború kiprovokálásához.

A rivális államok területét mélységben elérő, „penetratív” média előbb a műholdas, transznacionális, vállalati alapú kereskedelmi televíziózás, majd az internet megjelenése révén fejlődött tovább. Mi több: a penetráción túlmenően mára a közel teljes összekapcsoltság állapotáról beszélhetünk. Ezt az összekapcsoltságot csökkenteni vagy elzárkózni

⁶ Tor BUKVOLL: Why Putin went to war: ideology, interests and decision-making in the Russian use of force in Crimea and Donbas, *Contemporary Politics*, 22. évf., 2016/3, 267–282. o.

⁷ Lásd például: Paul BROOKER: *Non-Democratic Regimes*, Palgrave Macmillan, London, 2009, 41. o.

⁸ A médiarendszerek komparatív tanulmányozásában alapvető munkaként lásd: Daniel C. HALLIN – Paolo MANCINI: *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

⁹ John H. HERZ: Rise and Demise of the Territorial State. *World Politics*, 9. évf., 1957/4, 473–493. o.

előle csak rendkívüli költségek árán lehetséges (lásd a Kínai Népköztársaság vagy Észak-Korea esetét).

A médiarendszerek tárgyalása kapcsán is végigvihető az imént a politikai rendszerek értékelésénél alkalmazott logika, vagyis a demokratikus és a nem demokratikus politikai rendszerek megkülönböztetése, majd e fő kategóriákon belül a kép további árnyalása.

A demokratikus médiarendszerek a hibrid háború hatékony menedzselése szempontjából mindenképpen akadályt képezhetnek, ám bizonyos esetekben ez kevésbé érvényesül: például akkor, ha az adott médiarendszer pártos jellegű, és erősen polarizált politikai közegben fejt ki a hatását. Ilyenkor bármilyen, akár hibrid hadviseléssel összefüggő politikát érintő kritika elhitelteleníthető, legalább a saját szavazótábor (elsődlegesen a saját médiaközönség) szemében; így megőrizhető a közvélemény legfontosabb szegmensének támogatása az ilyen politika hátterében. Az is elképzelhető ugyanakkor, hogy egy egész, máskülönben demokratikus és viszonylag jól működő médiarendszerre, tehát azon belül kifejezetten a fősodorbeli médiára is hat egyfajta szemellenző viselése: ilyen, a tények befogadását „szűrő” tényező jelenlétét kritizálták például a hidegháború kontextusában Chomsky és Hermann az antikommunizmusból következő kettős mércékre utalva a nyugati országok külpolitikai gondolkodásában.¹⁰ Érdekes példája lehet az utóbbinak, hogy a hibrid háború kapcsán ma aggodalmat mutató nyugati stratégiai gondolkodásban nemigen tudatosul a Castro vezette Kuba vagy a nicaraguai szandinista rezsim elleni hidegháborús fellépés a hibrid hadviselés példajaként.

Az autokratikus médiarendszerek esetében a hibrid háború terén főként a nem katonai rezsimnek bírhatnak előnnyel. Ezek várhatóan szélesebb látókörrel képesek manipulálni a médiát a maguk javára, mint az érzékeny napi szintű politizálásban és az árnyalt politikai üzenetek megfogalmazásában sokszor esetlenebbnek bizonyuló katonai vezetők.

A médiarendszer jellege ugyanakkor a hibrid hadviselést elszenvedő fél esetében is figyelemre méltó változó lehet. Demokráciák esetében könnyebb lehet feléleszteni egyfajta általános kételkedésen alapuló, a hatalomgyakorlást átfogóan aláásó ellenkultúrát éppúgy, mint felerősíteni a kritikus hangokat akár kifejezetten egy bizonyos politikával kapcsolatban, ilyen módon lefegyverezve magát a hibrid hadviselésnek ellenállni igyekvő politikai akaratot. Autokráciákon hasonló fogást találni jelentős nehézségekbe ütközhet, bár az őket is bizonyos mértékig behálózó társadalmimédia-platformokon keresztül nem is lehetetlen.

A gazdasági kapcsolatok természetének jelentősége

Ahogy azt Keohane és Nye klasszikus munkájukban¹¹ megfogalmazták, a komplex interdependencia rendszerében (a mai világgazdaságban) a függőségek jellemzően aszimmetrikusak, vagyis az egyes országok sebezhetősége, érzékenysége és adaptív kapacitása nagyban eltérő lehet. Egy-egy bilaterális kapcsolatot szemügyre véve viszont alapvető egyoldalúságot (egyoldalú dependenciát) éppúgy találhatunk, mint szimmetrikusan és kölcsönösen függő viszonyokat.

¹⁰ Noam CHOMSKY – Edward S. HERMANN: *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*, Pantheon, New York, 1988.

¹¹ Robert O. KEOHANE – Joseph S. NYE: *Power and Interdependence*, Little, Brown, Boston, 1977.

Ha a hibrid hadviselés lehetséges elemeit számításba vesszük, azok közül leginkább a gazdasági hadviselés tekintetében bír ez jelentőséggel: amennyiben az alkalmazó kiszolgáltatott gazdaságilag, úgy éppen a függőség fennállása lehet az ok a nyílt konfliktus kerülésére – és azzal együtt a nem nyílt konfliktus keresésére. Ez lehet ugyanis az egyetlen módja annak, hogy az érintett elfogadható költségszint mellett okozzon kárt a másik félnek.

Amennyiben az elszenvedő fél van függő helyzetben, úgy egyéb, a konfliktus közvetlen költségszintjétől független hasznok válhatnak elérhetővé az alkalmazó számára a nyílt konfliktus elkerülése által – elkerülheti például, hogy nemzetközi megítélése jelentősen romoljon, vagy hogy külpolitikai mozgástere szűküljön (a határozott elítélés hiányából következően).

A kölcsönös függőség esete sajátos konstelláció. A kétirányú dependencia fennállása egy konfliktusra mérséklőleg is hathat, hiszen ilyenkor egyszerre mindkét fél számára elfogadhatatlanok lehetnek a konfliktus költségei – a nyílt konfliktus költségessége viszont ösztönzőleg hathat a hibrid hadviselésre.

Számíthat a dependenciákon keresztüli kiszolgáltatottság harmadik felek irányában is, például, ha az érintettek ennek révén, a megfelelő nyomásgyakorlási pontokat kihasználva képesek lehetnek a rejtett vagy félig rejtett konfliktusmagatartás befejezését kikényszeríteni. Az, ahogyan harmadik szereplők az alkuerejüket érvényesítik, akár a hibrid hadviseléshez közvetve vagy közvetlenül szükséges képességeket és az elszenvedő és az alkalmazó közötti erőviszonyokat is érintheti. Jó példa lehet erre Pakisztán esete, ahol az 1999-es kargili konfliktus kapcsán az Egyesült Államok előbb világossá tette, hogy a pakisztáni erők visszavonása a vitatott területekről feltétlenül szükséges, és semmilyen „jutalomra” nem számíthatnak ezért, majd a későbbiekben megerősödött az India és az Egyesült Államok közötti együttműködés, részben éppen a pakisztáni vezetés felelőtlenségének látványos megnyilvánulására adott válaszként.¹²

Az általánosságban elmondható, hogy az alacsony kiszolgáltatottságú, vagy kiszolgáltatottságukat más országoktól való függőségén keresztül kompenzálni képes országok előnyösebb helyzetben vannak, és kedvezőbb körülmények között nyúlhatnak a hibrid hadviselés eszközeihez.

A kulturális közelség szerepe

A hatékony információs hadviseléshez szükséges, jó nyelvi készséggel bíró végrehajtó emberek sokszor az ilyen tevékenységhez képest elsőbbséget élvező hírszerzési feladatokhoz sem állnak rendelkezésre. Természetesen bérbe lehet venni nem saját végrehajtókat is ilyen célokra, a kibertérben felmerülő feladatok egy része pedig automatizálható, ám mindkét megoldás a hatékonyság rovására mehet – a bérbe vett végrehajtók esetében a megbízhatóság is kétséges lehet.

Logikus tehát abból kiindulni, hogy a hibrid háború igazán valószínű eseteire azon országpárosok esetében érdemes gondolni, ahol adott bizonyos fokú kulturális közelség, akár határokon átnyúló társadalmi kötelékek, például egy diaszpóra jelenlétének a formájában.

¹² Bruce RIEDEL: American Diplomacy and the 1999 Kargil Summit at Blair House, [online], 2002. Center for the Advanced Study of India, University of Pennsylvania. Forrás: Citeseerx.ist.psu.edu [2018. 03. 02.].

Utóbbinak a tagjai segíthetik az alkalmazót tájékozódni a célország viszonyairól, csökkenthetik a hibrid hadviselés bizonyos elemeinek alkalmazásával járó tranzakciós költségeket, részt vállalhatnak az információs hadviselésben, lehetnek tehát egyfajta „ötödik hadoszlop”, adott esetben pedig a sérelmeikre tett hivatkozással, áldozati szerepük képzetének megteremtésével és propagálásával bizonyos lépések legitimitása pedig megalapozható vagy növelhető.

Ukrajna esetében az orosz nyelv ismerete ideális terepet kínál Oroszország számára törekvéseinek a megvalósításához. Nem véletlen, hogy az ukrán fél már nagyon korán igyekezett szabályozási úton korlátozni az ukrán területen elérhető orosz eredetű média-tartalmak körét. A Nyugat esetében hasonlóan működik az angol nyelv ismerete. Az angol *lingua franca* státusából (aminek természetesen rengeteg előnye is akad az angolszász országok szempontjából) jelentős és egyoldalú kiszolgáltatottság is származik. Eközben Oroszországban hiába olvasható (például az interneten keresztül) a *The New York Times*, ennek nincs igazán nagy jelentősége, ha egyszer az orosz internetfelhasználók döntő többsége nem beszél angolul megfelelő szinten.¹³ A nyugati országok szempontjából ugyanakkor kockázat forrása (bár itt is beszélhetünk előnyökről) a különféle diaszpórák közösségek jelenléte is.

A közös nyelven és a diaszpórákötéléken túl még a vallási kötelek jelentősége említendő – ezek megléte is komoly mozgósító erővel bírhat, és így ez is megkönnyítheti akciók végrehajtását az elszennvedő ország társadalmának közegében.

Az internet jelenléte és hozzáférhetősége – nyílt végű hálózatként

Tekintettel arra, hogy a hibrid hadviselésben potenciálisan hangsúlyos szerepet játszó információs hadviselés és a kiberműveletek magától értetődő közege az internet, alapvető kérdés az is, hogy a célország milyen infrastruktúrával bír ebből a szempontból – például társadalma milyen mértékig függ az internetalapú szolgáltatásoktól, és a külső hozzáférés bármilyen értelemben korlátozott-e.

Az utóbbi kérdés sem irreleváns, tekintettel Észak-Korea extrém esetére, vagy éppen a Kínai Népköztársaság és egyes közép-ázsiai országok példájára, ahol *viszonylagosan* puhább autoritarianizmus mellett is erős korlátozások vannak érvényben az internet működésében. Ezek jelentősen megnehezíthetik az információs hadviselést – még ha a kiberműveleteknek nem is szabnak gátat azonos mértékben.

A hibrid háborúról zajló diskurzus

E változó feltételként való említése meglepő lehet, hiszen aki titokban készít elő és hajt végre különböző cselekményeket, magától értetődően nem érdekelt erről nyílt diskurzust folytatni. Számos esetben tapasztalható azonban, hogy a hibrid hadviselést alkalmazó or-

¹³ 2015-ös, megkérdezéssel vizsgálaton alapuló adatok szerint az orosz népesség 30%-a beszél angolul valamilyen fokon, és 20%-uk tud legalább szótárzás segítségével egy szöveget elolvasni, de közben csak 3% vallja magát folyékonyan beszélőnek. Percentage of Russians who speak English doubles to 30%, [online], 2015. 12. 03. Forrás: Interfax – Russia Beyond the Headlines [2018. 03. 02.].

szágok biztonságpolitikai közbeszédében jelen van a hibrid hadviselés elszenvedésétől való félelem (ez tükrözhet vélt és valós veszélyt egyaránt). A félelemről számot adó kijelentések alapjaként gyakran fellelhető az előfeltételezés, miszerint az ország már a felvetés pillanatában is ilyen hadviselés célpontja, vagy legalábbis a múltban elszenvedője volt annak.

Orosz részről magától értetődő illusztrációját kínálhatja ennek az eredeti írás, amelyben a mára „Geraszimov-doktrínaként” elhíresült gondolatok közzétételére sor került, ez ugyanis éppen az Oroszországi Föderációra jelentkező fenyegetésként írta le a hibrid hadviselést.¹⁴ Az Egyesült Államok esetében pedig az általános jelek szerint óriási meg-rázkódtatásként hatottak az orosz törekvések a 2016-os elnökválasztások befolyásolására, miközben maga az Egyesült Államok is számos alkalommal élt a történelme folyamán választások befolyásolásával különböző országokban.¹⁵ (Etikai értelemben természetesen egyáltalán nem közömbös, hogy pontosan milyen eszközökkel, módszerekkel és célokkal történik ilyen beavatkozás.)

További példa lehet a pakisztáni vezetés, illetve a pakisztáni elit és értelmiség, amelynek tagjai immár hagyományosan kifejezetten paranoid szellemben gondolkodnak az ország legfőbb stratégiai riválisaként kezelt Indiáról. Sheikh szerint például „India hibrid hadviselésének a célja kemény csapást mérni Pakisztán fejlődésére. Ez meggyengíti Pakisztán nemzetközi pozícióját, és rákényszeríti az India hegemoniájának való alárendelődésre.”¹⁶ Sivia nagyrészt ugyanebből kiindulva még az indiai-amerikai civil szervezetek lobbitevékenységét is India hibrid hadviselésének részeként fogja fel.¹⁷ Az egymás követő pakisztáni kormányok között ebben a tekintetben csupán árnyalatnyi az eltérések. Ironikus módon éppen az Indiával kapcsolatos paranoid szemlélet igazolja számukra mind India, mind Afganisztán irányában a nem nyílt hadviselés különböző formáinak alkalmazását gyakorlatilag évtizedek óta folyamatosan – egyfajta stratégiai bekerítés elől igyekeznek menekülni ilyen módon.¹⁸

Az államkudarcok jelentősége: a célország állami működésének alapvető rendellenességei

Amennyiben a célország politikai instabilitástól szenved, netán az „államkudarc” valamilyen formáját mutatja – egy lehetséges meghatározás szerint tehát az olyan esetekben, amikor a nemzetközileg elismert kormányzat nem képes az államterület megfelelő ellenőrzésére, és nem adott a felelőssége és elszámoltathatósága az ott zajló folyamatokért¹⁹ –, az egyszerűre lehetőség és veszélyforrás más országok számára.

¹⁴ Valerij GERASZIMOV: Cennoszty nauki v predvigyenyii, *Vojenno-promslenij kurjer*, 2013. 02. 27.

¹⁵ Lásd erről például: Ishaan THAROOR: The long history of the US interfering with elections elsewhere, [online], 2016. 10. 13. Forrás: TheWashingtonPost.com [2018. 03. 05.]; tudományos munkaként pedig, egy vonatkozó adatbázist bemutató tanulmányként: Dov H. LEVIN: Partisan electoral interventions by the great powers: Introducing the PEIG Dataset, [online], 2016. 09. 19. Forrás: *Conflict Management and Peace Science* [2018. 03. 05.].

¹⁶ Anam SHEIKH: India's hybrid warfare in Pakistan, [online], 2017. 07. 25. Forrás: Globalvillagespace.com [2018. 02. 28.].

¹⁷ Muhammad Adil SIVIA: Relevance of hybrid warfare to Pakistan, [online], Forrás: [Pakistan Observer](http://PakistanObserver.com) [2018. 02. 28.].

¹⁸ Aparna PANDE: Reality or Paranoia: Why is Pakistan afraid of India & Afghanistan ties?, [online], 2013. 09. 02. Hudson Institute. Forrás: Hudson.org [2016. 05. 03.].

¹⁹ Péter MARTON: Global governance v. state failure, *Perspectives*, 16. évf., 2008/1, 85-107. o.

Ahol eleve erős belső törésvonalakat találni, illetve léteznek különféle cselekmények előkészítésére alkalmas, az érintett kormányzat által nem ellenőrzött térségek, ott gyakorlatilag ideális felvonulási terepről beszélhetünk a hibrid hadviselés szempontjából. Ugyanakkor fenyegetést is jelent az ilyen ország, hiszen hasonló lehetőségeket kínálhat más országok és szereplők számára is.

Összefoglalás

Az alábbi táblázatban a hibrid hadviselés lehetséges jövőbeni eseteit tekinthetjük át. Hangsúlyozandó, hogy a táblázatban szereplő országpárosok nem az érintett országok között jelenleg fennálló (akár teljesen baráti, sőt szövetséges) kapcsolatok minősége alapján kerültek fel az alábbi listára, hanem kifejezetten az e tanulmányban áttekintett változók fényében.

Azt is szükséges kiemelni, hogy itt mindössze öt, nagy vonalakban lehetséges példát vonultatunk fel, ez nem átfogó áttekintés tehát, az egyes eseteket tekintve pedig nincs különösebb figyelemmel a részletekre.²⁰

Jól mutathatja viszont, hogy az esetek milyen típusai képzelhetők el – sajátos és releváns, megkülönböztetett figyelmet érdemlő konstelláció például az, amikor egy autokrácia és egy demokrácia között adott jelentős kulturális összekötő kapocs.

1. táblázat: A hibrid háború lehetséges jövőbeni esetei

Országpáros	Autokrácia	Demokrácia	Van-e kulturális kapcsolat	Gazdasági függőség bármely irányban
Kínai Népköztársaság – Egyesült Államok	Kínai Népköztársaság	Egyesült Államok	Igen, 2,3 millió fős kínai diaszpóra az Egyesült Államokban	Kölcsönös függőség
Törökország – Németország	–	Németország; alkotmányos-formális kereteit tekintve Törökország is	Igen, 4 milliós török diaszpóra Németországban	Török gazdasági függőség Németország irányában
Kínai Népköztársaság – Kazahsztán	Kínai Népköztársaság; Kazahsztán	–	Igen, 11 millió fős kínai kisebbség Kínában	Kazah gazdasági függőség Kína irányában
India – Srí Lanka	–	Mindkét ország demokratikus berendezkedésű	Igen, közel 1 milliós tamil kisebbség Srí Lankán, jelentős tamil populáció Indiában	Srí Lanka-i gazdasági függőség India irányában

²⁰ Figyelemre méltó példa kifejezetten a sebezhetőség felmérésére a *Globsec Policy Institute* Sebezhetőségi Indexe, amely elérhető itt: www.globsec.org/wp-content/uploads/2017/09/globsec_vulnerability_index.pdf
Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a sebezhetőség megítélésére tett kísérlet itt a „felforgató jellegű befolyásgyakorlás” veszélyéből indult ki, nem közvetlenül a hibrid hadviselés lehetőségét firtatta tehát – bár az eredmények a hibrid hadviselés lehetőségeinek szempontjából is figyelemre érdemesek.

Országpáros	Autokrácia	Demokrácia	Van-e kulturális kapcsolat	Gazdasági függőség bármely irányban
Ruanda – Burundi	–	Mindkét ország demokratikus berendezkedésű	Igen, hutu többség mindkét országban	Kölcsönös gazdasági függőség a multi-laterális kereteken belül

A táblázat eseteinek válogatásában és a táblázat összeállításában kutatóasszisztensként köszönet illeti Palik Júliát, a Budapesti Corvinus Egyetem doktori hallgatóját.

Forrás: készítette a szerző

Következtetések

Az elemzés végén tehát arra a következtetésre juthatunk, hogy a hibrid hadviseléssel járó kockázatok kezelésére elsősorban az autokratikus rezsimek és az elnöki-demokratikus rendszerek vállalkozhatnak (utóbbiak polarizált vagy általános szemellenzőktől befolyásolt médiaműködés esetén), kellő mértékű kulturális összekapcsolódás, illetve (az internetet tekintve) kellő mértékű infrastrukturális összeköttetés mellett.

Megengedő körülmény lehet, ha az elszenvető gazdasági értelemben függ az alkalmazó országtól valamilyen módon és mértékben, bár egyéb feltételek fennállása esetén éppen-séggel az alkalmazó gazdasági függősége is lehet a nem nyílt hadviselés ösztönzője.

Valószínűsítő körülmény, ha a hibrid háborúval kapcsolatban olyan kép él a biztonságpolitikai diskurzusban (az alkalmazó országban), miszerint annak elszenvetője az alkalmazó ország maga (is).

Az elszenvető ország esetlegesen eleve adott politikai instabilitása a hibrid hadviselésben lehetőségek és veszélyek forrása egyaránt lehet az alkalmazó számára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BROOKER, Paul: *Non-Democratic Regimes*, Palgrave Macmillan, London, 2009
- BUKVOLL, Tor: Why Putin went to war: ideology, interests and decision-making in the Russian use of force in Crimea and Donbas, *Contemporary Politics*, 22. évf., 2016/3
- CHOMSKY, Noam – HERMANN, Edward S.: *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*, Pantheon, New York, 1988
- FILIU, Jean-Pierre: Mamelouks modernes, mafias sécuritaires et djihadistes, [online], 2015. 09. 09. *Revue Orient*, XXI. évf. Forrás: Orientxxi.info [2018. 03. 02.]
- GARNIER-SALVI, Vincent: Is the Deep State the main obstacle to the Nahda?, *Cojourn*, 2. évf., 2017/2-3
- GERASZIMOV, Valerij: Cennoszty nauki v predvigenyii, *Vojenno-promislennij kurjer*, 2013. 02. 27.
- HALLIN, Daniel C. – MANCINI, Paolo: *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004
- HERZ, John H.: Rise and Demise of the Territorial State, *World Politics*, 9. évf., 1957/4
- HEYDEMANN, Steven: War, Institutions, and Social Change in the Middle East. In: HEYDEMANN, Steven (eds.): *War, Institutions, and Social Change in the Middle East*, University of California Press, Berkeley – Los Angeles, 2000
- KEOHANE, Robert O. – NYE, Joseph S.: *Power and Interdependence*, Little, Brown, Boston, 1977

- KREPON, Michael – CALDWELL, Dan (eds.): *The Politics of Arms Control Treaty Ratification*, St. Martin's Press, New York, 1991
- LADEUR, Scott: *Obama and the New START Treaty: The Politics of Ratification*, Paper presented at the International Studies Association's 2012 Annual Conference, 2012. 04. 01.
- LEVIN, Dov H.: Partisan electoral interventions by the great powers: Introducing the PEIG Dataset, [online], 2016. 09. 19. Forrás: *Conflict Management and Peace Science* [2018. 03. 05.]
- MARTON, Péter: Global governance v. state failure, *Perspectives*, 16. évf., 2008/1
- MCCLURE, Jason: The Falklands War: Causes and Lessons, *Strategic Insights*, 3. évf., 2004/11
- MONETA, Carlos J.: The Malvinas Conflict: Analyzing the Argentine Military Regime's Decision-Making Process. In: MUÑOZ, Heraldo – TULCHIN, Joseph S. (eds.): *Latin American Nations in World Politics*, Westview Press, Boulder, 1984
- PANDE, Aparna: Reality or Paranoia: Why is Pakistan afraid of India & Afghanistan ties?, [online], 2013. 09. 02. Hudson Institute. Forrás: Hudson.org [2016. 05. 03.]
- Percentage of Russians who speak English doubles to 30%, [online], 2015. 12. 03. Forrás: Interfax – Russia Beyond the Headlines [2018. 03. 02.]
- RIEDEL, Bruce: American Diplomacy and the 1999 Kargil Summit at Blair House, [online], 2002. Center for the Advanced Study of India, University of Pennsylvania. Forrás: Citeseerx.ist.psu.edu [2018. 03. 02.]
- SAIDEMAN, Stephen M. – AUERSWALD, David P.: Comparing Caveats: Understanding the Sources of National Restrictions upon NATO's Mission in Afghanistan, *International Studies Quarterly*, 56. évf., 2012/1
- SHEIKH, Anam: India's hybrid warfare in Pakistan, [online], 2017. 07. 25. Forrás: Globalvillagespace.com [2018. 02. 28.]
- SIVIA, Muhammad Adil: Relevance of hybrid warfare to Pakistan, [online]. Forrás: Pakistan Observer [2018. 02. 28.]
- THAROOR, Ishaan: The long history of the US interfering with elections elsewhere, [online], 2016. 10. 13. Forrás: TheWashingtonPost.com [2018. 03. 05.]